

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-242-8-17>

Давиденко Н. І.,

*асистент кафедри перекладу та слов'янської літератури
Криворізького державного педагогічного університету,
м. Кривий Ріг*

СТРАТЕГІЯ ПОМ'ЯКШЕННЯ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. *Робота присвячена дослідженню стратегій пом'якшення в англійській мові та способам їх відтворення українською мовою на матеріалі текстів різних жанрів. Мітігація як мисленнево-комунікативний феномен, слугує інструментом пом'якшення сказаного мовцем. Використання засобів мітігації направлене на запобігання конфліктних ситуацій. Це пов'язано насамперед з домінуванням принципу поведінки, спрямованої на збереження позитивного «обличчя» учасників комунікативної взаємодії, дотримання дистанції у спілкуванні, та прагненням адресанта не обмежувати свободу дій адресата.*

На вибір засобів мітігації впливають такі фактори, як статус адресата / адресанта, рівність / нерівність партнерів по комунікації, а також дистанція спілкування між ними. Свій свідомий комунікативний намір мовець окреслює за допомогою мовних засобів різного рівня: морфологічного, лексичного, синтаксичного. Реакція адресата показує бажані / не бажані наслідки як збіг або незбіжність з результатом, на який очікує сам мовець.

Традиційна англійська тактика пом'якшення комунікативного наміру та орієнтованість на експліцитність, не спрацьовують в ситуаціях, ускладнених можливими комунікативними ризиками. Мітігативність в більшості випадків зберігається при перекладі, проте існують приклади, в яких пом'якшення є проявом британської комунікативної поведінки, але з об'єктивних причин передати їх українською мовою неможливо, що призводить до втрат при перекладі.

Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільства особливої актуальності набуває проблема вироблення нових комунікативних стратегій, орієнтованих на взаєморозуміння людей, створення позитивної атмосфери спілкування. Ввічливість є однією із найбільших значущих комунікативних категорій, що регулюють мовленнєву взаємодію. Її розглядають як соціальну норму, дотримання контракту спілкування, максимуму спілкування, комунікативний етикет [18, с. 2].

Існує ціла низка способів маніпулювання комунікативною силою висловлювання, і мітигація вважається одним із головних. Мітигатори висловлювання впливають на «обличчя» мовця, їх вживання свідчить про прагнення того, хто говорить, пом'якшити комунікативну силу висловлювання шляхом висловлення невпевненості, сумніву, дистанціювання (невтручання в особистісний простір співрозмовника), уникнення авторитарних та безапеляційних заяв та інших подібних тактик.

Мітигатори регулярно використовуються мовцями з метою досягнення поставленої комунікативної цілі. Мовець включає їх у складений заздалегідь план управління дискурсом у тій чи іншій ситуації, та інтерактивно використовує у процесі реалізації цього плану. Іншими словами, комунікант контролює дискурс, критично оцінюючи результати своїх мовних ходів, та реагує цілеспрямованими мовними діями, відбираючи зі свого комунікативного запасу ті з них, які, як показує йому минулий комунікативний досвід, з найбільшою ймовірністю принесуть очікувані результати. Якщо мету не досягнуто, комунікант реагує на це або зміною мети висловлювання, або зміною стратегій та тактик її досягнення [15, с. 306].

Успіх комунікації, яку А. П. Мартинюк витлумачує як інтерактивну міжсуб'єктну діяльність (як мовленнєву, так і немовленнєву), змістом якої є встановлення спільних орієнтирів у життєвому просторі на підґрунті вироблення спільних смислів [12, с. 35], залежить від досконалого володіння мовцем усіма мовними засобами: як тими, що служать для передачі змісту висловлювання, так і тими, які забезпечують його смислову єдність, слугують засобом оформлення думки, передають найтонші почуття та емоції [14, с. 369]. Тісно пов'язана з категоріями толерантності та ввічливості, типовими для ситуації кооперативного спілкування, комунікативна стратегія пом'якшення.

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю вивчення мовленнєвих засобів, що вживаються в англійській та українській мовах для пом'якшення, тобто для зменшення можливих небажаних ефектів в тих ситуаціях, коли мовленнєва поведінка мовця може спричинити комунікативний збій або навіть конфлікт. Важливо також описати способи перекладу мітїгативних структур, які вживаються на забезпечення безконфліктної кооперативної комунікації.

1. Мітїгація в лінгвістиці

Останнім часом набув поширення запозичений з англїстики термін «мітїгація» (від лат. *mitigare* – пом'якшувати, послаблювати), який можна визнати близьким до некатегоричності. Термін «мітїгація» було введено у лінгвістику М. Фрейзером у 1980 році в контексті мовних прийомів, спрямованих на мінімізацію можливих небажаних ефектів в спілкуванні у ситуаціях, пов'язаних з комунікативними ризиками: відмова у відповідь на прохання, самі прохання, негативні оцінки, критика адресата і т. і. [20, с. 341].

А. П. Загнітко вважає, що мітїгація – це комунікативна стратегія пом'якшення, згладжування мовленнєвої поведінки комунікантів, що створює психологічний комфорт у спілкуванні [7, с. 201]. С. Н. Кишко витлумачує мітїгацію як прагматичний варіант модерації, що виражає пом'якшення продуцентом негативної оцінки реалій об'єктивної дійсності, а також пом'якшення ілокутивної сили таких лицеушкоджуючих мовленнєвих актів, як деклінативи, накази, вимоги й т. і. [8, с. 43]

С. С. Тахтарова визначає мітїгацію як комунікативну категорію, основним змістом якої є прескрипції, установки та правила, детерміновані максимами ввічливості та спрямовані на мінімізацію комунікативних ризиків в інтеракції, що реалізуються в спілкуванні тактиками, зазначеними етнокультурною специфікою [16, с. 161].

М. М. Човганюк відносить мітїгацію до проявів негативної ввічливості, представлених такими локальними стратегіями й тактиками, як тактика непрямого прохання, ухилення, вибачення, мінімізації ступеня втручання, прояву песимізму [19, с. 3].

Авторка наголошує, що негативна ввічливість передбачає уникнення та пом'якшення тих мовних актів, що загрожують негативному обличчю індивідуума, зокрема, критичні зауваження, накази тощо, й підкреслює бажання мовця соціально

відсторонитися від співрозмовника. Така тактика виявляється у прагненні мовця маніфестувати своє бажання надати адресату право вибору і реалізувати це бажання [18, с. 132].

Н. Бігунова відносить мітігацію до стратегій, які дають змогу мовцеві підвищити ефективність власних мовленнєвих дій, таких, що передбачають пом'якшення мовленнєвої поведінки мовця щодо адресата з метою зниження ризику суперечки, згладжування відмови, втрати «обличчя», запобігання конфлікту і підвищення ефективності комунікативних дій [3, с. 59].

Сфери, де застосовуються засоби пом'якшення досить численні: комунікація у побуті та повсякденному житті – дорослий – дитина, чоловік – жінка, молодший – старший; дипломатія; юриспруденція (адвокати, виступи у суді); політика; медицина (необхідність повідомити про смерть родича або друга, про тяжкий або смертельний діагноз та його наслідки); дискусія (наука – наукові дискурси); бізнес (бізнес-перемовини, обговорення умов договорів, відмова від послуг, претензії до виконання умов договору, звільнення співробітника та інше); реклама; інтерв'ю тощо.

У наведених визначеннях досліджуваного поняття існують відмінності, але всі автори однаково розуміють мітігацію як комунікативну поведінку, для якої характерне пом'якшення мовних дій щодо адресата з метою зниження ризику розбіжностей, запобігання або усунення конфліктів та підвищення ефективності мовного контакту [10, с. 69], отже пом'якшення категоричності висловлювання є свідомим вибором мовцем певних структур, які спрямовані на забезпечення безконфліктного кооперативного спілкування [8, с. 43], а комуніканти мають вибирати оптимальні стратегії пом'якшення мовних засобів, як то вимагають соціокультурні норми спілкування. Одна з домінантних рис англійської вербальної комунікативної поведінки – неприпустимість прямого впливу на адресата, сформувалася як прагнення зменшення комунікативного впливу на співрозмовника в результаті регулярного використання певних стратегій ввічливості.

Ю. В. Деде виокремлює такі мітігаційні стратегії: пом'якшення незгоди з думкою співрозмовника, пом'якшення негативної оцінки адресата або його вчинків, пом'якшення відмови, пом'якшення поганої новини, пом'якшення прохання, пом'якшення поради, пом'якшення промісиву, пом'якшення ухилення. Названі мітігативні стратегії реалізують певні комунікативні тактики, до

яких відноситься тактика вибачення, тактика подяки, тактика схвалення, тактика похвали, тактика часткової згоди та тактика зниження категоричності висловлювання [6, с. 96]

Межі поля ухильності та мітігації перехреснуються, коли виникає необхідність уникнути критики співрозмовника, зберегти його комунікативний статус, пом'якшити перлокутивний ефект висловлень.

Дистанціювання мовця від інформації трактується передусім як спосіб ухилання від відповідальності за сказане. Дистанціюючись від інформації, мовець виключає можливість притягнення себе до відповідальності у тому випадку, якщо повідомлення виявиться невірогідним, неправильним або неправдивим.

Оскільки уникнення відповідальності за надану інформацію належить до основних цілей ухильності, поряд з уникненням надання інформації та наданням її в імпліцитній формі, вважаємо, що дистанціювання може слугувати одним зі способів реалізації ухильності як стратегії [13, с. 120].

Комунікація ґрунтується на плануванні мовленнєвих дій, у виборі оптимального способу досягнення цілей учасників спілкування. Висловлювання виконують величезну кількість функцій і спрямовані на досягнення певних цілей, у зв'язку із чим мовець обирає мовні засоби, які оптимально відповідають наявним цілям спілкування. Повідомляючи щось, адресант насамперед думає про результативність свого повідомлення, тобто про його ефективність, проте водночас він ураховує різні підходи, які більшою або меншою мірою відповідають умовам перебігу конкретної ситуації спілкування [6, с. 93].

Тобто, за допомогою певних мовних одиниць можливо реалізувати чітко окреслений комунікативний намір, тому природно, що своє мовне втілення мітігація отримала на різних лінгвістичних рівнях, зокрема морфологічному, лексичному, синтаксичному, з урахуванням їх стилістичної важливості в тому чи іншому мовному регістрі.

Важливими чинниками комунікативної ситуації, що впливають на вибір мовних форм є фактор адресата, статусно-рольова рівність / нерівність партнерів по комунікації, а також дистанція спілкування між ними [11, с. 136].

За допомогою стратегії «мітігації» мовець дещо пом'якшує категоричність своїх висловлювань: з одного боку, бажаючи мінімізувати соціальну дистанцію зі слухачем (читачем), а з

іншого – намагаючись все ж таки залишити можливість за потреби змінити власну епістемічну позицію в майбутньому [18, с. 276].

З'ясовано, що з точки зору мовця наслідком мовленнєвого акту може бути або збіг або незбіжність з результатом, на який сам мовець очікує. Бажаними вважаються наслідки, які збігаються з очікуваннями адресанта, і навпаки, не бажаний наслідок – це реакція адресата, яка не збігається з очікуваною. Небажані наслідки можуть мати такі прояви, як негативні емоції, образа, засмучення, роздратування. Вважаючи, що подібна реакція руйнує психологічний стан учасників спілкування, і навіть викликає комунікативний конфлікт, основна мета мітігації – це попередження, пом'якшення та усунення подібних складових для оптимізації та підвищення ефективності мовних актів. І оскільки для того, щоб змінити (не)мовленнєву поведінку, учасники комунікації впливають один на одного, використовуючи мовні засоби, усвідомлений вибір засобів мітігації для корекції впливу ефекту мовленнєвого акту, свідчить також про її стратегічний характер [10, с. 69].

Зазначалось, що використання модальності для пом'якшення спонукання характерно в англійській комунікації для всіх ситуацій спілкування, включаючи сімейний дискурс: *You might take the dog for a walk when I'm away*. (Не забудь погуляти з собакою, поки мене не буде). Так батько звертається до сина із завуальованим наказом. Або: *You might go and tidy your room instead of watching TV* (Іди прибери кімнату. Досить дивитися телевізор). Попри наявність дієслова *might* дані фрази не втрачають своєї спонукальної прагматики прохання-нагадування. Для англійського стилю спілкування характерно різноманітне використання засобів модальності, і це надає йому такі риси, як недомовленість, не категоричність, та суб'єктивність.

Для того, щоб перекласти речення, що містять модальні дієслова, перекладачеві потрібно опанувати культурні концепти які є базовими поняттями культури народу – носія мови. Модальні дієслова характеризуються явно вираженою специфікою (лінгвістичною, культурологічною, соціокультурною), яка виділяє їх в окрему групу лексичних одиниць словникового запасу носія мови. Британці згладжують можливі непорозуміння в розмові різними способами, використовуючи цілий ряд структур з модальними дієсловами, які роблять висловлювання більш ввічливими, що дозволяє відчувати комфортність при спілкуванні.

За допомогою модальних дієслів *could, would, might* виражаються різні прохання, питання, пропозиції, думки, побажання. Питальні конструкції з даними дієсловами – традиційні способи вираження прохання, критичного зауваження, які інакше можуть прозвучати більш категорично. Так, прохання, виражене за допомогою модальних дієслів *could (can), may (might)* сприймається краще, ніж фраза з дієсловом у наказовому способі та прислівником *please*, попри те, що він має примітку у словнику: «ввічливе доповнення до прохань, наказів»: *May I see your license* (Можна вашу ліцензію?); *Show your license, please*; (Покажіть, будь ласка, Вашу ліцензію). Модальні дієслова *have to, be to* дозволяють уникнути прямолінійності висловлювання. Дієслово *should* використовують для того, щоб дати пораду. Порада як вид мовної дії часто є тактовною формою або непрямим способом вираження команд і розпоряджень. *You should stay in bed until you start to recover* (Залишайся в ліжку поки не будеш почуватися краще). *You'd better take your medicine* (Вам краще прийняти ліки).

Ввічлива форма прохання реалізується за допомогою комбінації мовної формули прохання з етикетними формулами: *please* (будь ласка), *would you be so kind* (будьте ласкаві), чи навіть більш вишуканих етикетних формул, характерних для певних текстів: *please, don't refuse in your kindness* (не відмовте в люб'язності), за допомогою формул з підрядними конструкціями умови: *It would be great if you...* (Було б чудово, якби Ви...), *We will be very grateful if you...* (Будемо Вам дуже вдячні, якщо Ви...), *We will be glad if you...* (Будемо раді, якщо ви погодитесь...), та ін. Прохання, виражене формулою з підрядністю, як правило, має надввічливий статус: *We would like to have an honor to invite you to participate...* (Ми б хотіли мати за честь запросити Вас до участі...), *if you kindly agreed...* (якби Ви люб'язно погодилися...), тощо.

Категорія мітгації також оформлюється за допомогою модальних слів *possibly* (по можливості), *perhaps* (ймовірно), *maybe* (може бути), які виступають засобами пом'якшення висловлення, ухилення від прямолінійності, особливо в ситуаціях, де існує ризик образити співрозмовника.

Одиниці модальності виступають як найважливіший засіб мови, який дозволяє досягти наступні стратегічні цілі: уникнути прямого волевиявлення мовця, передати його в непрямій формі; висловити невпевненість в можливості здійснення зазначеної дії,

підкреслюючи таким чином нереальність її реалізації; надати можливість адресату не здійснювати названу дію; дистанціювати як слухача, так і того, хто говорить від названої дії, та ін. Загалом, модальні дієслова здатні передавати градуйовану оцінку дії, стану або ознаки. Наприклад, заперечне речення: *He is not a student* містить повне заперечення факту. *Can* в заперечних реченнях, також передає сильний сумнів, неймовірність, але дещо пом'якшує категоричність: *He can't be a student*.

Англійське дієслово *might* привносить у висловлення припущення, яке лише допускає невпевненість: *He might be a student*, а форма *may* надає висловленню ще більшої невпевненості *He may be a student*. Еквівалентом цього модального дієслова є модальне слово *perhaps*. Для зняття категоричності висловлення в заперечних реченнях використовуються модальні слова або модальні дієслова разом із лексичними одиницями із семантикою заперечення, наприклад *to fail, to lack: He can't fail to come in time* (Він не може запізнитися).

Цілий ряд лексичних одиниць, що характеризуються оцінювальністю, містять у своїй семантиці неоднозначність, адже, попри існування певних правил та норм культурної та соціальної поведінки, їх значення, яке актуалізується тільки у висловлюванні, має суб'єктивний і ситуативний підтекст.

Прислівники ступеню також відіграють важливу роль як маркери мітігації, тому що вказують на спосіб оцінки ситуації, в якій певна пропозиція є вірною, або хибною, визначаючи тим самим, ставлення мовця до дійсності. Особливе місце вживання прислівників ступеню зумовлене тим, що вони об'єднані семантикою приблизності, не позначають конкретних особливостей, а лише вказують на деякий ступінь вияву цих характеристик, наприклад *sort of tired* (якийсь втомлений), *mildly disappointed* (злегка розчарований), *somewhat warm* (трохи теплий). Саме вони дозволяють замінити категоричність та точність приблизністю, яка є характерною рисою цієї категорії слів: *I do not quite know what happened* (Я не зовсім розумію, що сталося).

Цій же меті слугують і маркери градуальності: *He drank a bit, but not overmuch*. (Він пив трохи, але не надмірно); інтенсифікатори: *The guard was not at all pleased with them*. (Охоронець зовсім не був ними задоволений). Заперечення, яке стоїть перед прислівниками ступеню *not at all*, та виконує функцію інтенсифікації, сприяє зменшенню негативу, зняттю категоричності висловлення і фіксує

знижений ступінь виявлення градуйованої ознаки: *not very clever* – не зовсім розумний. У разі заперечення незначного ступеня вияву ознаки відбувається зворотне явище – інтенсифікація негативу і фіксація більш високого ступеня виявлення ознаки: *not a bit clever* (недостатньо розумний). Наявність таких засобів свідчить про готовність мовця до вербалізації нечітких понять, станів, ознак деяких об'єктів та явищ.

Для позначення мітігації використовується і поєднання дієслова *want* і складного додатка (*complex object*): *I want you to promise me that you will take charge of him when I'm gone* (Я хочу, щоб ти обіцяв мені, що будеш про нього піклуватися, коли мене не стане). Вживається конструкція *Why don't you ...? Why don't you let the boy alone?* (Чому б вам не дати хлопчику спокій?). Розповсюджено вживання пасивної форми дієслова як наказу, вираженого у вигляді правил, які слід виконувати: *You are not supposed to smoke here* (Не палить тут). Конструкції в пасивному стані *you are (not) supposed, you are requested* також дозволяють пом'якшити категоричність заборони.

До числа основних параметрів, що впливають на вибір мовленнєвого варіанту оптимізації директивів належать вік, суспільне становище комунікантів, рівень особистих відносин між ними, можливості адресата щодо виконання дії; місце знаходження комунікантів, канал комунікації, присутність сторонніх осіб [1, с. 5].

Ще одним засобом мітігації є використання евфемізмів. З приводу поняття «евфемізм» у мовознавстві існує кілька поглядів. У широкому розумінні поняття «евфемізм» належить до синонімів, хоча воно і не є прямим синонімом [4, с. 101]. Вважається, що це слово, або вираз, що слугує у відповідних умовах, або ситуаціях, для заміни таких значень, які мовець тлумачить як небажані, не зовсім ввічливі, надто різкі; чи емоційно нейтральне слово або вираз, що його використовують замість синонімічних слів чи виразів, які мовець усвідомлює як непристойні, грубі чи нетактовні. У вузькому трактуванні – це слово чи вираз, що замінює табуовані слова [21, с. 186]. Явище евфемії тісно пов'язане з явищем табу. В кожній мові є теми, які стосуються тих сфер людської життєдіяльності, які з найдавніших часів вважаються особливими, забороненими, сакральними, таємними, тому при їхньому згадуванні вимагають від співрозмовника заміни [9, с. 71].

Для англійської мови, слова, котрі вважаються непристойними, нетактовними, занадто прямолінійними або неввічливими,

найчастіше входять до складу наступних груп евфемізмів: 1) вік (слово *old*, яке вважається некоректним, замінюється словами: *mature, senior, advanced in years*); 2) зовнішній вигляд, розумові та фізичні можливості (будь-які відхилення від встановленої норми виражаються за допомогою евфемізмів: *fat – overweight; blind – unseeing; invalid – disabled, handicapped; mad – mentally sick*); 3) расова та національна приналежність (у США та багатьох європейських країнах заборонено використовувати слово *nigger*, замість якого варто говорити *Afro-American*. Слово *black*, яке ще декілька років тому вважалося прийнятним, зараз вже вважається неввічливим); 4) соціальний стан та фінансове становище (слово *poor* в офіційних ЗМІ, як правило, намагаються замінити на: *the needy, (socially) deprived, penniless, low-income family*); 5) професії (більшість необхідних, проте не дуже популярних професій на заході, особливо в США, отримують більш «престижні» назви: *garbage collector – sanitation man (engineer); undertaker – mortician, funeral director; hairdresser – hairstylist* та ін.); 6) терміни, особливо медичні (*insane asylum – mental home, mental hospital, mental health clinic; terminal home – hospice*).

Існують евфемізми також в таких сферах життя як дипломатія, реклама, освіта, родина, армія, уряд тощо. Використання евфемізмів дозволяє уникнути негативної реакції адресата, завдяки перевираженню змісту поняття, тотожним забороненому слову. Установлено, що хоча мотивація для вживання носіями мови різних евфемізмів може відрізнятися, проте мета такої заміни одна – висловлювання має відповідати соціальним або психологічно-прийнятним нормам номінації, передавати більш нейтральне значення, і це значною мірою поліпшує процес спілкування у певних сферах людської діяльності.

З'ясовано, що висловлювати свою точку зору прямо, наполегливо, або неввічливо, та / або використовувати категоричні негативні конструкції не притаманно англійській мовленнєвій культурі. Проте, в процесі комунікації можуть виникати ситуації непорозуміння, або розбіжностей точок зору, і в таких випадках застосування негативних конструкцій неминуче. Для вираження відмови в англійській культурі існують певні формули з використанням заперечення. Враховуючи, що вимоги дотримання мовного етикету не дозволяють вживання категоричних заперечень, мовці вдаються до заперечення за допомогою

лексичних засобів з від'ємним значенням: *Sorry, I failed to do that* (Вибачте, я не зміг цього зробити).

До морфологічних засобів вираження мітігації в англійській мові також відносяться умовний спосіб та форми дієслова в пасиві [17, с. 250]. Дієслово в умовному способі висловлює імовірність, гіпотетичність з боку мовця, яка відсутня в дієсловах реального стану, і таким чином знижується пряmlinійність висловлювання. Умовний спосіб широко використовується у висловлюваннях, що містять прохання. Питання з *could / would* звучать більш ввічливо, ніж з *can / will*, оскільки в них виражається ще більша частка сумніву в можливості або бажанні адресата виконати дію, в результаті чого йому надається ще більша можливість вибору, що зменшує ступінь впливу на нього: – *Shall I pick you up at your hotel? If you wouldn't mind. – That would be good!*

(– Я заберу тебе з готелю, якщо ти не проти. – Це було б добре!). На пом'якшення висловлювання використовуються і формули з явно вираженим запереченням, проте мета їх вживання – у тактовній формі висловити думку: *I would not say I share your point of view* (Я б не сказав, що поділяю вашу точку зору). Така характерна формула мовного етикету часто вживається в діловому спілкуванні. Негативна частка *not* у такому випадку не означає заперечення, а вживається на позначення етикетної формули високого ступеня ввічливості.

Пом'якшення в діалозі зводиться до прийому перепитування, який передбачає уточнення й підтвердження з боку співрозмовника, при цьому мовним засобом виступає граматична структура, тобто розділове питання, в якому дієслівний питальний конститuent приєднаний до головного конститuenta, представленого розповідним реченням [18, с. 127]. *I wonder what she'll be like, – he said. – She won't be stupid, will she?* (Цікаво, яка вона буде, – сказав він. – Вона не буде дурепою, чи не так?). Прагматичною характеристикою розділових питань є їх орієнтованість на реакцію підтвердження з боку слухача, що зближує їх із заперечно-питальними реченнями. Проте, на відміну від заперечно-питальних речень, висловлення даного типу виражають радше прохання, а не вимогу погодитися.

Сильнішою формою мітігації є загальне питання з не інвертованим порядком слів – так зване декларативне питання, в якому питальна функція здійснюється за допомогою підвищення інтонації (на письмі їй відповідає знак питання), наприклад: *You got fourteen days as well?* (Ви

також отримали чотирнадцять днів?). Семантична особливість декларативних питань полягає в тому, що в них міститься як припущення про деякий факт, так і приховане спонукування слухача до оцінки правильності висловленого припущення. Декларативні питання надають комунікантові широкі можливості для вираження ступеню впевненості шляхом вживання в них модальних модифікаторів: *perhaps, of course, maybe, surely, I suppose, I think, I imagine, I hope*, модальних дієслів у функції припущення, а також показчиків логічного висновку на кшталт *so, then, and, but, as far as I can see*, наприклад: *Your father was, perhaps, distressed by her death?* (Можливо, твій батько був засмучений її смертю?).

У сучасному англійському дискурсі декларативні питання широко вживаються в мові різних соціальних груп, включаючи самі престижні. За даними досліджень, їх кількість у півтора рази перевищує кількість загальних питань з інвертованим порядком слів. Такі типи питань вживаються при різних стосунках між комунікантами. У порівнянні з інвертованими та розділовими питаннями декларативні питання є більш ввічливою формою вираження запиту про інформацію, завдяки можливості варіювати ступінь категоричності припущення [2].

В англійській мові, вважається, що речення, яке містить одне заперечне слово має негативне значення, а речення, що містить два негативних слова має позитивний сенс: *I do not disagree with you. (I certainly agree)* (Я не можу не погодитися з тобою. / Я згоден.).

Але таке подвійне заперечення можна використовувати і як засіб пом'якшення висловлювання при сумнівних компліментах: *Mr. Jones was not incompetent* – напевно чи буде означати, що містер Джонс був компетентним у певному питанні, оскільки існують більш влучні способи сказати це. Таке оформлення висловлювання натякає на якісь проблеми.

Як висновок, можливо зауважити, що мітігація розглядається нами як засіб пом'якшення впливу мовленнєвого акту, направлений на захист або «реабілітацію» осіб всіх учасників ситуації спілкування, який полягає в «згладжуванні» мовленнєвої взаємодії шляхом зниження ризику для комунікантів на різних рівнях.

Вибір стратегії та тактики мовної поведінки пов'язаний із національно-культурною специфікою поведінки мовної особистості. Оскільки національні цінності є найважливішими компонентами культури, вони не можуть не знаходити свій

відбиток у мові. Саме соціокультурний фактор впливає на вибір стратегій та тактик міжособистісного спілкування. Мітїгативна стратегія пом'якшення оцінки значною мірою співзвучна основним цінностям американо – британського соціуму. У цілому мітїгативні стратегії, що вживаються задля пом'якшення негативного боку висловлювань, відбивають одну з найважливіших людських цінностей – повагу до думки опонента як індивідуума.

2. Застосування різних типів мітїгації та особливості їх перекладу українською мовою

На виконання практичної частини роботи розглянуто 248 прикладів з текстів різних жанрів англійською мовою та описано їх переклад українською мовою. У фокусі студіювання знаходилися морфологічні, лексичні, та синтаксичні засоби вираження мітїгації. В результаті роботи з фактичним матеріалом виявлено 124 (50%) приклади різних видів мітїгацій на морфологічному рівні: умовний спосіб – 73 (59%) приклади, модальні дієслова – 35 (28%), пасивний стан – 14 (11%), заміна першої особи однини першою особою множини для непрямї форми позначення адресанта – 2 (2%) приклади.

Установлено, що на лексичному рівні на позначення мітїгації у досліджуваних текстах вживаються наступні лексичні мовні засоби: прислівники на позначення ймовірності / невпевненості – 22 (29%), прислівники міри і ступеня – 16 (21%), заперечення – 11 (14%), подвійне заперечення – 9 (12%), евфемізми – 7 (9%), маркери градуальності – 5 (6%), апроксиматори – 4 (5%), прислівники на позначення заборони – 3 (4%), – що становить 77 випадків, тобто 31% від загальної кількості виявлених прикладів.

В ході роботи виявлено 47 прикладів (19%) синтаксичних мовних засобів на позначення мітїгації: вставні слова – 18 (39%), розділові питання – 10 (21%), загальні питання із запереченням – 8 (17%), питання з прямим порядком слів – 6 (13%), непряме спонування – 3 (6%), підрядне речення з *if* – 2 (4%).

Крім того, із загального корпусу 248 прикладів, виявлено 73 приклади комплексного вживання маркерів на позначення мітїгації. Вважаємо, що такий результат є ще одним доказом того, що ввічливість є універсальним принципом, який у практиці мовної взаємодії відіграє значну регулятивну роль. Комуниканти використовують одразу кілька засобів пом'якшення для реалізації ввічливості як особливої стратегії мовної поведінки, спрямованої на

запобігання конфліктним ситуаціям. Розподіл по типах пом'якшення такий: мітігація ввічливості – 149 (60%), мітігація співчуття – 65 (26%), мітігація маніпуляції – 34 (14%). При перекладі у 151 (61%) випадку мітігація зберігається, у 72 (29%) випадках – не зберігається, у 25 (10%) випадках мітігація зберігається частково.

Загальний висновок стосовно трансформацій такий: модуляція – 160 (65%) прикладів, граматичні трансформації заміни частини мови, структури та типу речення – 58 (23%), дослівний переклад – 19 (8%) прикладів. Такі прийоми, як додавання та вилучення, застосовуються рідко – 11 (4%) прикладів, оскільки вони спричиняють зміни в обсязі перекладного тексту, що не допустимо, наприклад, при перекладі медіатекстів. З огляду на це, навіть слова, що потребують експлікації при перекладі, не можуть бути перекладені описово.

До морфологічних засобів мітігації у досліджуваному матеріалі відносимо: модальні дієслова, умовний спосіб, пасив, та використання тактики вживання непрямої / неособової форми позначення адресанта, тобто заміни першої особи однини першою особою множини позначення підмета [5, с. 17].

Виявлено, що вживаючи модальні дієслова для мітігації директив, персонажі англомовного художнього дискурсу вдаються до тактики прагматичного парафразування, і це допомагає пом'якшити намір мовця, залишаючи вибір співрозмовнику:

Англ.: *Well, we might trot round to the Empire at ten.*

Укр.: Ну тоді трюхцем доберемось до вар'єте о десятій?

Модальне дієслово *might* привносить припущення, яке надає невпевненості, і тим самим знімає категоричність. Пом'якшення не зберігається при перекладі, хоча знак питання наприкінці речення нівелює зайву впевненість, це мітігація ввічливості.

Англ.: *Given your present condition, you might not even make it through.*

Укр.: Зважаючи на твій стан, ти можеш не вижити.

Перед операцією лікар не запевнює пацієнта, що все буде гаразд. Навпаки, пацієнт чує вердикт, що скоріше за все, він не виживе, тому, щоб не бути занадто категоричним і підкреслити ймовірність наслідків, застосовано модальне дієслово *might* та словосполучення *make it through*. Мітігація співчуття при перекладі частково втрачається.

Дієслова у формі умовного способу також вживаються на позначення мітігації.

Англ.: – *Sister ... –Yes! – I – I wonder if I could ask a favour of you. He was almost blushing. – Yes?– I – it's been a long time since I prayed. But I was brought up a Catholic. Would you mind saying a prayer?*

Укр.: – Сестра ... – Так? – Я ... я можу попросити тебе про одну послугу? – запитав він, червоніючи. – Про яку? – Я вже давно не молився. Але мене виховували в католицькій вірі. Не могла б ти прочитати молитву?

Напружений психологічний стан мовця виявляється через невербальний засіб (паузи) та багаторазове використання особового займенника *I*, що свідчить про складність прохання, яке висловлюється. Неординарний зміст прохання *Would you mind saying a prayer* спричиняє розгортання спонукання за схемою аргументація + прохання. Вказівка на те, що виконання такої дії буде на користь обом *it would make us both feel better*, ставить адресата та адресанта у рівні умови, сприяючи здійсненню потрібної дії. Засоби мітігації у цьому діалозі – це вставна фраза *I wonder*, та два дієслова в умовному стані: *could ask* та *would mind*. При перекладі вставну фразу вилучено, дієслівну форму *could ask* передано за допомогою трансформації граматичної заміни дієсловом у реальному стані «можу», при перекладі *would mind* застосовано модуляцію, але форму умовного способу залишено, і це знижує прямолінійність.

Англ.: *I would certainly advise you to do so. Mamma has a way of coming back suddenly into a room.*

Укр.: Я саме це й хотіла вам порадити. Мама завела звичку несподівано з'являтися у кімнаті.

Речення з дієсловом в умовному способі звучить не так категорично, як спонукальне речення *do it*. Порада в такому випадку має більш нейтральне звучання, не дивлячись на вживання прислівника *certainly*, який вилучено при перекладі. Мітігація ввічливості при перекладі не зберігається.

Для регулювання емоційної дистанції та створення психологічного комфорту у спілкуванні вживаються форми пасиву.

Англ.: *And I would like to be allowed to take advantage of Lady Bracknell's temporary absence...*

Укр.: Я хотів би скористатись короткочасною відсутністю леді Брекнел, щоб...

У цьому прикладі пом'якшення зумовлене як особистісними параметрами мовця, так соціальними. Вживання дієслова в умовному способі *would like*, додає ввічливості, що характерно для англійської мови, і, відповідно, знижує категоричність. Вживання дієслова в пасивному стані *to be allowed* значно знижує прямолінійність вислову. Мітігація ввічливості при перекладі зберігається, хоча дієслово у пасивному стані вилучено.

Англ.: *I don't think you are supposed to talk to me like that! Miss Prism never says such things to me.*

Укр.: Я думаю, вам не слід так говорити зі мною. Міс Призм ніколи зі мною так не говорити.

Такий приклад застосування засобу мітігації, як *are supposed*, ілюструє можливості форми дієслова у пасиві вживатися на позначення наказу у виді правила. Вступна фраза *I don't think*, яку передано за допомогою трансформації антонімічного перекладу «я думаю», має послабити зобов'язання, що накладається співрозмовником з метою мінімізації порушення особистого простору.

Множина іменників / займенників в якості підмету, використовується для створення атмосфери невизначеності та пом'якшення ілюквативної сили висловлювання, знижує, «розмиває» негативний посыл і, таким чином, допомагає зберегти обличчя комуніканта:

Англ.: *It comes down to this: are we going to pit Americans against each other and deepen the divides in this country?*

Укр.: Постає питання: чи збираємося ми налаштувати американців один проти одного і поглибити ворожнечу в цій країні?

Мовець вживає займенник *we*, щоб не говорити прямо, що йдеться про американський уряд. Це мітігація маніпуляції, яка зберігається при перекладі.

Англ.: *It is a great bore, and, I need hardly say, a terrible disappointment to me, but the fact is I have just had a telegram to say that my poor friend Bunbury is very ill again. They seem to think I should be with him.*

Укр.: Мені дуже прикро, і, звичайно, я дуже засмучений, але я щойно отримав телеграму зі звісткою, що мій нещасний друг Бенбери знову тяжко хворий. Там всі чекають на мене.

Щоб бути переконливим в тім, що він шкодує з приводу отриманої їм телеграми, мовець вживає фрази на позначення ввічливої відмови *it is a great bore* «дуже прикро» та *a terrible disappointment* «я засмучений». Цим він приховує справжню причину від'їзду, але щоб

позбавити себе від умовлянь залишитися, використовує фразу із підметом у формі займенника 1 особи множини *they seem to think*. Така побудова висловлювання знімає відповідальність за прийняття рішення з мовця, та пом'якшує відмову. При перекладі пом'якшення зберігається при застосуванні модуляції.

Суттєву складову у досліджуваному матеріалі складають лексичні засоби на позначення пом'якшення. Так, вживання евфемізмів зменшує ступінь негативної ознаки того, що мовець вважає нетактовним, непристойним або грубим стосовно слухача, та призводить до зниження інтенсивності негативної оцінки та, відповідно, є одним зі способів збереження обличчя одного з комунікантів:

Англ.: *The high rate of undernourished children is evidence that most of the population has little knowledge of nutritional culture.*

Укр.: Високий відсоток дітей, що недоїдають, – це ознака того, що населення недостатньо знайомо з культурою харчування...».

Бачимо, що мовець уникає прямих номінацій (*hungry* – голодний) і користується евфемізмом *undernourished* – «недоїдають», який надає статті нейтрального стилю викладу, властивого офіційним доповідям міжнародних організацій. Такий стиль подачі матеріалу не викликає обурення в аудиторії, не зачіпає почуття, це мітігація маніпуляції, яка зберігається при перекладі.

Англ.: *«I gave the orders to our military commanders to prepare the army for a broad and ongoing military operation to strike the terrorist leaders and all those involved», – said Mr Olmert.*

Укр.: «Я віддав наказ нашим військовокомандуючим готувати армію до широкомасштабної та тривалої військової операції, мета якої – завдати удару по лідерах терористів і всім, хто з ними пов'язаний», – заявив прем'єр-міністр Ізраїлю Ольмерт.

Замість слова *war* – «війна», використано більш широке поняття *operation* – «операція». Генералізація значення має величезний маніпулятивний потенціал, оскільки заміна небажаної номінації родовим найменуванням, тобто словом широкої семантики, дозволяє зняти прагматичний компонент, що мотивує негативну оцінку у цій мітігації маніпуляції.

Виявлено приклади вживання прислівників ступеню:

Англ.: *My dear fellow, the truth isn't quite the sort of thing one tells to a nice, sweet, refined girl.*

Укр.: Любий мій, правда – це не зовсім те, що годиться говорити милій, ніжній, чарівній дівчині.

Категоричне заперечення не є прийнятним при дотриманні мовного етикету, тому заперечення приховано, за допомогою прислівника *quite*, який додає більшої м'якості висловлюванню. В перекладі цю мітігацію ввічливості збережено. Вживання прислівника ступеню із запереченням також дає можливість в тактовній формі висловити думку мовця:

Англ.: *Algy, you always adopt a strictly immoral attitude towards life. You are not quite old enough to do that.*

Укр.: Ти, Елджі, завжди надто аморально ставишся до життя. Тобі треба ще дорости, щоб таке робити.

Внаслідок вживання модуляції та антонімічного перекладу «треба ще дорости» при відтворенні прислівника ступеню із запереченням *not quite old enough*, мітігацію не збережено. Ще один приклад вживання прислівника ступеню *quite*:

Англ.: *Dear Uncle Jack is so very serious! Sometimes he is so serious that I think he cannot be quite well.*

Укр.: Дядечко Джек такий поважний! Іноді через цю його поважність я навіть побоююсь, чи він не хворий.

Бачимо, що прислівник *well* який має позитивний сенс, внаслідок використання трансформації граматичної заміни, відтворено прикметником «хворий», який має негативну конотацію; а мітїгативний компонент *I think*, який також дає змогу відхилитись від категоричності вислову, вилучено, тому в перекладі мітїгація ввічливості не зберігається.

Подвійне заперечення також використовується на пом'якшення вислову певної точки зору:

Англ.: *I hope, Cecily, you are not inattentive.*

Укр.: Але ви, Сесілі, сподіваюся, не легковажите своїх уроків?

Вступне речення *I hope* та подвійне заперечення *not inattentive* передають позитивний сенс, який збережено при перекладі.

Англ.: *My dear fellow, there is nothing improbable about my explanation at all. In fact it's perfectly ordinary.*

Укр.: Любий мій, в моєму поясненні нема нічого неправдоподібного. Все це зовсім ординарно.

Дружнє звернення *My dear fellow* та подвійне заперечення *nothing improbable*, яке зберігається при перекладі, надають позитивний сенс цій мітїгації ввічливості.

Англ.: *We should be clear. It is not wrong to express concern about the scale of people coming into the country.*

Укр.: Ми будемо чіткими. Висловлювати заклопотаність з приводу кількості людей, що прибувають в країну – це правильно.

Вживання подвійного заперечення *not wrong* замість прямого висловлювання *right* пом'якшує вислів, зменшує категоричність, це мітігація маніпуляції, яку збережено при перекладі.

Англ.: *I didn't think it is polite to listen, sir.*

Укр.: Підслуховувати – це, мені здається, нечемно, сер.

Завдяки перенесенню заперечення у вступне речення, можливе вживання прикметника з позитивним значенням *polite*, що зменшує категоричність висловлювання, і, як наслідок, нівелює негативність і категоричність речення в цілому. При перекладі, хоча прикметник *polite* передано за допомогою антонімічного перекладу «нечемно», мітігація ввічливості зберігається завдяки модуляції, тобто використанню фрази «мені здається».

Виявлено приклади вживання прислівників на позначення ймовірності / невпевненості.

Англ.: *I am sorry. The reality is: no matter what we give him, it is unlikely he is going to be able to fight off the infection.*

Укр.: Мені шкода. Що б ми йому не давали, навряд чи, він зможе боротися з інфекціями.

Лікар говорить з батьком пацієнта, який помирає, і висловлює скоріше невпевненість, ніж категоричність в прогнозі на майбутнє пацієнта. Цьому сприяє вживання прислівника *unlikely*. У перекладі ця властивість зберігається.

Англ.: *There is nothing we can do. Nothing we could have done. Technically, she is still alive. Could probably survive a few more hours on bypass.*

Укр.: Ми нічого не можемо вдіяти. Від початку не могли. От тільки вона ще жива. А на апараті може проживе ще кілька годин.

Лікар говорить про пацієнтку, яка помирає. Вживання модальних дієслів *can* і *could* дозволяє уникнути відповідальності, тобто, «могли б», але немає такої можливості. Маркер мітігації ймовірності / невпевненості *could probably* – вказує на бажання і сподівання на те, що пацієнтка буде жити. Переклад частково зберігає цей підтекст. Мітігація співчуття.

Виявлено приклад вживання пом'якшеної заборони:

Англ.: *You need hardly remind me of that, Ernest.*

Укр.: Можете мені цього не нагадувати.

Завуальовану заборону передано за допомогою прислівника *hardly*, який нівелює негативність висловлювання, і ця

характеристика не втрачається при перекладі, завдяки використанню модального дієслова «можете».

Англ.: *May I ask you then what you would advise me to do? I need hardly say I would do anything in the world to ensure Gwendolen's happiness.*

Укр.: То ж чи не порадили б ви мені, що я в такому разі маю робити? Зайве й казати, що я на будь-що згоден заради щастя Гвендолен.

Маємо приклад мітігації ввічливості у зверненні та проханні, який виражається модальним дієсловом *may*, та дієслово в формі умовного способу *would advise*. Прислівник із прихованим значенням заперечності *hardly*, використано на позначення такої характерної риси поведінки англійців, як применшення власних чеснот, та якостей. В перекладі мітігація ввічливості зберігається частково, тому що завдяки використанню модуляції прислівник *hardly* передано як «зайве», тобто «те, без якого можна обійтись», «даремне», «непотрібне», а трансформація граматичної заміни «згоден», знімає пом'якшення, дієслова в умовному способі *would do*.

Наступний приклад ілюструє вживання такого маркера мітігації, як градуальність.

Англ.: *Gwendolen. [Quite politely, rising.] My darling Cecily, I think there must be some slight error.*

Укр.: Гвендолен (підводячись, промовляє чемним голосом). Любенька Сесілі, тут якесь непорозуміння.

Вступне *I think* пом'якшує припущення, передане модальним дієсловом *must*, а вживання прикметника на позначення градуальності *slight* зменшує категоричність, яку передає іменник «помилка». При перекладі мітігація ввічливості зберігається частково.

Англ.: *I certainly intend to have. Of course, I don't know if the thing would bother you in any way, or if you think I am a little too old now.*

Укр.: Я, звичайно, маю намір. Звичайно, я не знаю, чи ця справа будь-яким чином турбує вас, чи ви вважаєте, що я зараз надто старий, щоб хреститись?

Маємо приклад, в якому прагматична інтенція стриманості лежить в основі застосування маркера градуальності *a little*, і завдяки такому вживанню відбувається пом'якшення змісту. При перекладі маркер вилучено, тому висловлювання в цілому сприймається як прямолінійне.

Як зазначає С. Н. Кишко, однією з соціокультурних комунікативних норм, що прийняті в англомовних соціумах,

є вимога уникати категоричності й безапеляційності при висловленні думки, точки зору або оцінки (у тому числі позитивної), та вдаватися до пом'якшень у лицеушкоджуючих мовленнєвих актах [8, с. 43], для чого слугує ряд синтаксичних засобів мітігації, виявлених у фактичному матеріалі.

Англ.: (*Very politely, rising*) *I am afraid you must be under some misconception.*

Укр.: (Підводячись, промовляє не менш чемно). Боюся, ви щось наплутали.

По-перше, сама авторська ремарка *very politely*, яку передано за допомогою антонімічного перекладу – «не менш чемно», та дисклеймер *I am afraid* пом'якшують ефект вживання модального дієслова *must*, яке застосовують на позначення упевненості у припущенні. Дисклеймер передує головній думці, натякає на можливість мовця помилятися, і тим сприяє збереженню позитивного «обличчя» учасників комунікативної взаємодії. Фраза звучить більш ввічливо, ніж *You are wrong!* «Ви неправі!». При перекладі мітігація ввічливості зберігається, решта речення перекладається за допомогою модуляції: *under some misconception* – «щось наплутали».

Англ.: *I am so sorry, dear Cecily, if it is any disappointment to you, but I am afraid I have the prior claim.*

Укр.: Мені шкода, що це вас розчарує, любя Сесілі, але тут нічим не зарадиш – я таки перша.

Щоб новина не була дуже болісною, мовець спершу виказує співчуття *I am so sorry*, з приводу того, що доводиться говорити негативні факти, а потім, завдяки вживанню дисклеймера *I am afraid*, натякає на можливість помилятися в тому, що вона перша, хоча явно вважає, що це реальний факт, чим пом'якшує своє висловлювання. Цікаве також вживання підрядного речення з *if* – *if it is any disappointment to you*, яке також виступає засобом мітігації. При перекладі пом'якшення ввічливості зберігається, але частково, тому що мітігацію у підрядному реченні з *if* втрачено.

Англ.: *Algernon. [Stiffly]. I believe it is customary in good society to take some slight refreshment at five o'clock.*

Укр.: Елджернон (стримано). Я вважаю, що в пристойному товаристві так годиться – о п'ятій годині трохи перекусити.

На зауваження адресанта про те, що він завжди щось жує, адресат, як зазначає авторська ремарка, відповідає стримано, але далі вживає дисклеймер *I believe*, який пом'якшує вислів, показуючи,

що це не комунікант вимагає їжі, а того потребують світські традиції, і він тільки дотримується їх. Дисклеймер перекладено словниковим відповідником, а решту речення за допомогою модуляції. Мітігацію ввічливості при перекладі збережено.

Досить поширеною формою реалізації мітигативної стратегії є розділове питання, яке структурно складається з двох частин: стверджувального речення, і тієї, яка спонукає адресата висловити свою думку з приводу сказаного.

Англ.: *You couldn't be so heartless as to disown him. I'll tell him to come out. And you will shake hands with him, won't you, Uncle Jack?*

Укр.: Навіщо ви так суворі? Не треба відрікатися від нього. Я зараз покличу його сюди. І ви потиснете йому руку, чи не так, дядько Джек?

Модальність та розділове питання надають м'якості у зверненні з метою отримати те, що потрібно мовцю. При перекладі цієї мітігації маніпуляції пом'якшення зберігається частково завдяки розділовому питанню, в той час, як модальне дієслово *couldn't* перекладено за допомогою трансформації граматичної заміни прислівником «навіщо», який за словником має значення «задля чого» і примітку «з відтінком несхвалення».

Англ.: *I don't think that you should tell me that you love me wildly, passionately, devotedly, hopelessly. Hopelessly doesn't seem to make much sense, does it?*

Укр.: По-моєму, вам не слід говорити мені, що ви любите мене шалено, пристрасно, віддано, безнадійно. А крім того, безнадійно сюди зовсім не підходить.

Заперечення у вступному реченні пом'якшує підтекст модального дієслова *should*, яке виражає повинність у формі рекомендації, побажання, а інколи навіть вживається на позначення обов'язку, зобов'язання та використовується під час критики чийось дій. Розділове питання зі скритим проханням погодитися, пом'якшує категоричність мітігації ввічливості. При перекладі застосовано модуляцію «по-моєму», та антонімічний переклад «не слід».

Як засіб пом'якшення висловлювання використовуються і інші види питальних конструкцій.

Англ.: *Didn't it go off all right, old boy? You don't mean to say Gwendolen refused you?*

Укр.: А хіба що, братчику, – не вийшло? Невже Гвендолен відмовила тобі?

Такий засіб мітігації, як загальне питання із запереченням надає невпевненості, яка нівелює категоричність. Заперечення *don't mean* у другому реченні, демонструє, навпаки, що мовець дуже сподівається на протилежний результат. При перекладі форма запитання залишається незмінною, але мітігація ввічливості не зберігається, питання в українському варіанті висловлює скоріше здивування.

Англ.: *Won't you come in?*

Укр.: Пройдемо в будинок.

Це загальне питання із запереченням є прикладом мітігації ввічливості. При перекладі пом'якшення втрачено, тому що речення з дієсловом у наказовому способі «пройдемо», яке маємо завдяки використанню граматичної трансформації заміни типа речення, такої конотації не несе.

Англ.: *You will let me see you to your carriage, my own darling?*

Укр.: Ви дозволите мені провести вас до карети, любя?

Питання з прямим порядком слів звучить більш ввічливо, ніж спонукальне речення, бо залишає можливість вибору для адресата. Мітігація ввічливості зберігається при перекладі завдяки дослівному перекладу.

Англ.: *Cecily. Yes, but are you good enough for it?*

Укр.: Сесілі. Так, але чи досить ви хороші для нього ?

Бачимо, що у наведеному прикладі загальне питання з маркером мітігації *good enough*, слугує проявом стратегії пом'якшення, та вживається для збереження «обличчя» адресата. Дослівний переклад «досить..хороші» дозволяє зберегти цю мітігацію ввічливості.

Зазначено, що свідомий вибір мовцем форм вираження думки, спрямований на дотримання або зменшення соціальної й психологічної дистанції, вможливорює реалізацію стратегії позитивної ввічливості, модифікує силу вербального впливу, зменшуючи зобов'язання адресата, та, відповідно, реалізує стратегії негативної ввічливості, як у наступному прикладі.

Англ.: *Dr. Forman. Now lay on your side for me.*

Укр.: Лікар Форман. Будь ласка, повернись на бік.

Лікар просить пацієнтку повернутися на бік, і таке прохання, виражене дієсловом у наказовому способі *lay*, звучало б певною мірою грубо, якби він не додав наприкінці *for me*. Це свідомо сконструйоване висловлювання надає інтимності вислову і перетворює спонукальне речення на ввічливе прохання. Маркер пом'якшення *for me* вилучено

при перекладі, але мітігацію ввічливості збережено завдяки застосуванню модуляції «будь ласка».

Англ.: *Of course, it's mine. [Moving to him]. You have seen me with it a hundred times, and you have no right whatsoever to read what is written inside. It is a very ungentlemanly thing to read a private cigarette case.*

Укр.: Зрозуміло, мій. [Простягає руку]. Ти сотні раз бачив його у мене в руках і, у всякому разі, не повинен читати, що там написано. Джентльменові не слід читати написи в чужому портсигарі.

Щоб не сказати співрозмовнику прямо про те, що він поступає нечесно, адресант вибирає певну мовну тактику, і тому говорить відсторонено про загальновідоме правило поведінки джентльмена *it is a very ungentlemanly*. Таким чином він дає ввічливо зрозуміти те, що не слід робити адресату. Мітігацію маніпуляції збережено при перекладі завдяки використанню модуляції.

Англ.: *Pray don't talk to me about the weather, Mr. Worthing.*

Укр.: Будь ласка, не говоріть мені про погоду, містере Ворзінг.

Спонукальне речення із запереченням у цьому прикладі є досить категоричним і не дуже ввічливим, тому, щоб пом'якшити спонукування, адресант вживає дієслово у наказовому способі, *pray* «молю», яке, як зазначає словник, використовується як передмова до ввічливих прохань або інструкцій. Перекладач вдається до модуляції, та заміняє *pray* на «будь ласка», що теж додає ввічливості, але англійською мовою фраза сприймається більш м'яко. Мітігацію ввічливості збережено.

Англ.: *I know you are still absorbing the news, but we have no choice.*

Укр.: Ви, звісно, ще не змирилися, але ми не маємо вибору.

Доктор повідомляє пацієнтці про необхідність зробити аборт, і тому свідомо підбирає слова. Використовуючи маркер пом'якшення *I know*, він дає зрозуміти, що співчуває, добре розуміє почуття адресата і небажання змиритись з такою необхідністю. Такий прояв пом'якшення сприяє зближенню з адресатом та вираженню солідарності з ним. Мітігацію співчуття не збережено, тому що при перекладі застосовано модуляцію на змістовному плані та граматичну заміну «звісно», і фраза сприймається менш м'яко.

Англ.: *They had some sort of chronic condition that had to be tended to.*

Укр.: У них був якийсь хронічний стан, за яким потрібно стежити.

Маємо приклад вживання апроксиматора *some sort of*. Подібні слова з розпливчастою семантикою, дозволяють варіювати ступінь актуалізації лексеми у певному контексті. Мовець не хоче детально

розказувати про перебіг подій і стан пацієнта, тому свідомо вибирає апроксиматор *some sort of* і узагальнену назву хвороби *chronic condition*. Для відтворення досліджуваних одиниць вживається дослівний переклад «якийсь», та «хронічний стан». Мітігацію маніпуляції збережено. Відомо, що семантика мови приблизна за своєю природою, тому інтерпретувати значення апроксиматорів можливо лише з'ясувавши їх семантичну функцію у даному тексті.

Англ.: *My dear Algy, I don't know whether you will be able to understand my real motives. You are hardly serious enough.*

Укр.: Джек. Мій любий Елджі, я не зовсім певен, чи ти зможеш зрозуміти реальні мої мотиви. Ти для цього надто мало поважний.

Дружнє звернення *my dear*, дисклеймер *I don't know*, який передує основній думці, та натякає на те, що мовець може помилятися, а також завуальована негативність у словах *hardly enough* дозволяють не виглядати грубим і прямолінійним. При перекладі цієї мітігації ввічливості застосовано модуляцію – «не зовсім певен»; та «надто мало поважний».

Англ.: *I confess I feel somewhat bewildered by what you have just told me... a cloak-room at a railway station might serve to conceal a social indiscretion – has probably, indeed, been used for that purpose before now – but it could hardly be regarded as an assured basis for a recognised position in good society.*

Укр.: Зізнаюся вам, містере Ворзінг, я трохи приголомшена почутим від вас... камера схову на залізничній станції таки може зберігати таємниці порушення суспільної моралі, для чого її, імовірно, не раз використовували, але вона ледве чи може забезпечити визнання в пристойному товаристві.

Ще один приклад вживання групи маркерів в одному реченні на позначення мітігації: *I confess* додає інтимності бесіді, та дозволяє мовцю заручитися підтримкою співрозмовника, це мітігація маніпуляції. Апроксиматор *somewhat*, модальне дієслово *might*, прислівник на позначення ймовірності *probably*, вставна фраза *seems to me*, приховане заперечення *could hardly*, всі ці маркери зазначають, що мовець не наполягає на своїй правоті, і тому знімають категоричність. При перекладі ця мітігація ввічливості зберігається.

Англ.: *Literary criticism is not your forte, my dear fellow. Don't try it. You should leave that to people who haven't been at a University. They do it so well in the daily papers.*

Укр.: Літературна критика – не твоє покликання, мій любий, тож і не встрявай сюди. Облиш її на тих, хто не має університетської освіти. Вони дуже вміло дають собі раду з цим у поточній пресі.

Маємо приклад тактовного пом'якшення своєї думки при дружній розмові. Мовець свідомо підбирає слова, що демонструє ввічливе та обережне ставлення до почуттів співрозмовника, тому говорить *is not your forte*, замість того, щоб сказати «ти нічого не тямшиш у літературній критиці». При перекладі для збереження пом'якшення вживається модуляція «не твоє покликання, мій любий», мітігація зберігається, але далі додається фраза «не встрявай», що не відповідає прямому перекладу фрази *don't try it* і додає жорсткості вислову. Наступна фраза оригіналу також мітігаційна, тому що вживається модальне дієслово *should*, як маркер некатегоричного прохання слідувати пораді мовця, але підтекст фрази не зберігається при перекладі цієї мітігації маніпуляції.

Англ.: *I think it is rather hard that you should leave me for so long a period as half an hour. Couldn't you make it twenty minutes?*

Укр.: Я вважаю, що вам би не годилося покидати мене на цілих півгодини. Чи не могли б ви впоратися за двадцять хвилин?

Мовець – це молода дівчина, яка звертається до свого нареченого, і тому намагається бути якомога ввічливою. Маємо приклад вживання одразу кількох маркерів мітігації: вступна фраза *I think* додає не категоричність, прислівник *rather* «краще», ввічливо вказує на те, чому мовець надає перевагу, дієслово в формі умовного способу *should leave*, пом'якшує висловлене прохання не залишати дівчину надовго. Умовний стан в загальному питанні, також є маркером ввічливого прохання. Маємо дослівний переклад: *I think* «я вважаю», та модуляцію з граматичною заміною: *it is rather hard* «вам би не годилося». Умовний спосіб як маркер мітігації у запитанні також збережено.

Здійснений аналіз дозволяє окреслити деякі механізми вибору відповідних мовних засобів, які мовець використовує в процесі реалізації такої стратегії як ввічливість.

Висновки

У проведеному нами дослідженні було проаналізовано основні теоретичні підходи до розуміння поняття мітігація, описано мовні засоби вираження мітігації, класифіковано її типи, досліджено особливості перекладу таких засобів з англійської українською мовою.

Після опрацювання матеріалу зроблено наступні висновки. В англійському дискурсі мітігація застосовується доволі часто. Використання засобів мітігації направлене на запобігання конфліктних ситуацій. Це пов'язано насамперед з домінуванням ввічливості, яка трактується як принцип поведінки, спрямований на збереження позитивного «обличчя» учасників комунікативної взаємодії.

Традиційна англійська експліцитність і орієнтованість на утримання виявляються нерелевантними в ситуаціях, ускладнених можливими комунікативними ризиками. Стратегії позитивної ввічливості слугують зближенню з адресатом та вираженню солідарності з ним. Стратегії негативної ввічливості полягають у наданні свободи дій та збереженні дистанції між співрозмовниками.

Отже, мітігацію можна трактувати як комунікативну категорію, що слугує для пом'якшення наданої інформації. Понятійні межі комунікативної категорії мітігації перехрещуються із категоріями гіпотетичності, некатегоричності, ухильності, ввічливості, толерантності, та охоплюють субстратегії дистанціювання, та невпевненості.

Відзначаємо різноманітність інтенцій, які реалізуються в рамках розглянутого феномена, що дозволяє уникнути прямого висловлювання бажань мовця, передати їх в непрямій формі, висловити невпевненість в можливості здійснення названої дії, дистанціювати як слухача, так і того, хто говорить, а також нейтралізувати емоції, внести невимушеність в спілкування, контролювати ступінь емоційного впливу на співрозмовника, пом'якшити категоричність або незгоду. Така функціональна неоднорідність унеможливорює розгляд даної категорії в рамках лише однієї з класифікацій: знаходячи відображення в мові, категорія суперечить деяким максимам принципу кооперації з одного боку, і узгоджується з максимами принципу ввічливості з іншого, вносить у висловлювання негативний компонент, але водночас слугує для приховування негативної інформації. Пом'якшення комунікативного наміру при перекладі зберігається в більшості випадків, проте існують приклади, в яких пом'якшення є проявом британської комунікативної поведінки та в яких перекладач не зміг передати мітігацію українською мовою, що призвело до втрат при перекладі.

Виявлено, що різні мітігативні типи тісно пов'язані, і часто в процесі реальної комунікації пом'якшення досягається використанням тактик, що реалізують відразу кілька видів пом'якшення.

Список використаних джерел:

1. Аполонова Л. А. Оптимізація перлокутивного ефекту директивних мовленнєвих актів у німецькомовному діалогічному дискурсі : дис. канд. філ. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 265 с.
2. Беляева Е. Н. Принцип вежливости в вопросительных речевых актах. URL: <http://konf-csu.narod.ru/ze/lib/belyaeva.html>
3. Бігунова Н. Схвалення як тактика реалізації стратегії пом'якшення висловлювання (на матеріалі англomовного літературного дискурсу). Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 23, том 1, 2019. С. 58-62.
4. Булах М. Б. Евфемізми в медіатексті: функціональний аспект. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Вип. 33, 2016. 97-110 с.
5. Гринько Л. В. Средства смягчения категоричности высказывания и стратегии в деловом общении (на материале итальянской и испанской деловой переписки). Записки з романо-германської філології. Вип. 2 (41), 2018. С. 13-18.
6. Деде Ю. В. Мітiгативні стратегії та тактики, якими керуються персонажі англomовного художнього дискурсу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 43 том 2. С. 93-97.
7. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
8. Кишко С. М. Прояви прагматичної інтенції стриманості в англomовному дискурсі. Наукові праці. Випуск 92. Том 105, 2009. С. 42-45.
9. Корнелаєва Є. В. Лінгвістична природа евфемізмів. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 5, 2019. С. 70-75.
10. Криворучко С. И. Стратегия перлокутивной митигации как способ оптимизации речевого воздействия. Science and Education a New Dimension. Philology, IV (25), Issue: 105, 2016. С. 68-72.
11. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. URL: http://yanko.lib.ru/books/cultur/makarov-osnovu_teorii_diskursa-8l.pdf
12. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
13. Місягіна І. Співвідношення ухильності та суміжних понять. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Філологія (мовознавство). Вип. 20, 2014. С. 118-122.

14. Никитюк Ю. Ю. Теоретичні засади розвитку усного мовлення учнів старших класів. Наука, освіта, суспільство очима молодих: Матеріали X Міжнародної науковопрактичної конференції студентів та молодих науковців. Рівне: РВВ РДГУ. 2017. С. 369-371.

15. Тарасова О. В. Теорія мовленнєвої акомодатії та проблеми керування дискурсом. Вчені записки Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія". Т. 24, 2018. С. 301-308.

16. Тахтарова С. С. Коммуникативная личность в параметрах смягчения (на материале художественной коммуникации). Вестник ЧелГУ. 2008. №16. С. 158-165.

17. Тиличкина Е. Б., Шиманович А. Н. Категория вежливости и средства ее выражения в современном устном английском языке. Культура Народов Причерноморья: Научный журнал. Симферополь : «Крым», 2014. № 271. С. 248-251.

18. Ущина В. А. Лінгвістичне конструювання експертних суб'єктних позицій в англомовному дискурсі ризику. Одеський лінгвістичний вісник, вип. 4, 2014. С. 273-277.

19. Човганюк М. М. Вербалізація стратегій і тактик ввічливості в англомовному телевізійному дискурсі ток-шоу (на матеріалі програми Larry King Live). : дис. канд. філ. наук : 10.02.04. Київ – Запоріжжя, 2017. 224 с.

20. Fraser, B. Conversational mitigation. In Journal of Pragmatics. Vol. 4, H4, 1980. P. 341-350.

21. Skovronska I., Yuskiv B. The phenomenon of euphemism in displaying communicative principle of tolerance in the discourse of Ukrainians. Knowledge, Education, Law, Management, № 3/4 (27/28), 2019. P. 182-197.